

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.7.14](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.14)

УДК 336.1+658.1

*Г. Т. П'ятницька,
д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0003-3463-133X
І. В. Федулова,
д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-8802-137X*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА КРАЇНИ ТА ПІДПРИЄМСТВА: ВИЗНАЧЕННЯ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І РИЗИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*G. Piatnytska
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at Management Department,
Kyiv National University of Trade and Economics
I. Fedulova
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor at Management Department,
Kyiv National University of Trade and Economics*

FINANCIAL SAFETY OF A COUNTRY AND AN ENTERPRISE: DEFINITIONS, INTERRELATION AND RISKS OF PROVIDING

У статті систематизовано наявні наукові підходи до визначення понять «фінансова безпека країни» та «фінансова безпека підприємства» та надано авторське бачення розкриття їх суті. Проаналізовано динаміку інтегрального показника економічної безпеки, до складу якого входить субіндекс фінансової безпеки, та індексу фінансового стресу в Україні, на основі яких можна оцінювати безпеку фінансової системи країни. Проведено експлікацію взаємозв'язку між фінансовою безпекою країни та підприємств. Ідентифіковано ризики забезпечення фінансової безпеки підприємства та країни. Обгрунтовано висновки щодо особливостей забезпечення на практиці фінансової безпеки різних країн та підприємств. Визначено, що для реалізації стратегії розвитку України нині дуже важливо налагодити сучасні дієві форми взаємодії різних владних структур й інституцій у питаннях організації перманентного фінансового моніторингу та створення і підтримки умов для забезпечення фінансової безпеки країни, у т.ч. українських підприємств, без належного рівня фінансової безпеки яких просто неможливо сподіватися на загальнонаціональне економічне зростання.

Problem Statement. *The process of solving tasks at the country level and at the enterprise level always requires certain financial resources, access to which may be limited. This as well as the unsatisfactory state of the country's financial system and other factors significantly affect financial safety and*

determine the relevance of our research. Analysis of recent research and publications has shown that despite the existence of some scientific achievements in the study of financial safety of countries and enterprises, aspects related to changes in such safety due to new market challenges, as well as explications of the interrelation between financial safety at country and enterprise levels, have not yet been considered. The **purpose** of our study is to explain the interrelation between the financial safety of a country and an enterprise. **Materials and methods.** Our information base was the data from the National Bank of Ukraine, the Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine, the results of own and other scientific studies, etc. Throughout this research, we used methods of comparison, systematization, induction and deduction, abstract-logical, critical analysis, graphical modeling.

Research results. It has been found that today scholars and practitioners use different approaches to defining the essence of financial safety. At the country level, they were systematized into: combined; target and functional approaches; and at the enterprise level, they were systematized into the approaches from the positions of: the enterprise' financial condition; financial constraints; dynamic capabilities of the enterprise. It is proposed to consider the financial safety of an enterprise as the ability to create and maintain at this enterprise such financial conditions in which the impact on it external and internal factors does not lead to processes that are negative in terms of financial provide and development of an enterprise, its stable financial condition, which is necessary to achieve its goals. At the same time, the authors's vision of the country's financial safety is defined from four positions as: a component of economic safety; hierarchy and heterogeneity of financial interrelations; target approach; ability to provide satisfactory financial support. According to one of the authors's definitions, the financial safety of the country is the ability to maintain the state of the financial system and the provision of financial resources that does not contain real threats to further development and socio-economic stability of the country even with a high probability and level of financial risks.

The explication of the interrelation between financial safety of the enterprise and the country has clearly shown that financial safety of the country always creates the preconditions for providing financial safety of the enterprises that located and operating in this country (or in those countries where they carry out foreign economic activity). Conversely, the financial safety of all enterprises in the country creates the basis for the stability of the country's financial system, and therefore is an important element in the process of providing its financial safety.

According to the dynamics of the integral indicator of economic safety, which includes the subindex of financial safety, and the index of financial stress in Ukraine since 2008, it is established that the worst safety of the Ukrainian financial system was in 2014-2015. In 2020 Ukraine is experiencing financial stress again (primarily due to the situation caused by the coronavirus).

The main risks of providing financial safety are identified. It is emphasized that many countries face threats related to cybercrime and cyber terrorism in the financial sphere nowadays.

Conclusions. The peculiarities of providing the financial safety of different countries and enterprises are substantiated in practice. It is determined that for the implementation of Ukraine' development strategy it is very important to establish modern effective forms of cooperation between various government agencies and institutions in the organization of permanent financial monitoring, creation and maintenance of financial safety conditions. It is substantiated that the main risks of providing the financial safety of the enterprise include the following risks: reduction of financial stability; insolvency; lost profits; inflation; interest rate; investment; currency and fraud risks. At the same time, for a comprehensive research of the country's financial safety, it is proposed to focus on the study of changes in country risk. Prevention of the risks is one of the key precondition for providing financial safety. The results of our study can be further used to improve the process of managing the financial safety of an enterprise or a country.

Ключові слова: фінансова безпека; економічна безпека; ризики забезпечення фінансової безпеки; кібер-ризик; стратегія; динамічна здатність; країна; підприємство.

Key words: financial safety; economic safety; risks of providing financial safety; cyber risk; strategy; dynamic ability; country; enterprise.

Постановка проблеми. Вирішення тих чи інших завдань як на рівні країни, так і на рівні окремо взятого підприємства завжди потребує певних ресурсів, у т.ч. фінансових. Незадовільний стан фінансової та пов'язаної з нею (грошово-кредитної, валютної, банківської, податкової, митно-тарифної і т.п.) систем, нестача або обмеження доступу до фінансових ресурсів у процесі вирішення, передусім, пріоритетних економічних та соціальних завдань, поява кібер-тероризму у фінансовій сфері, геополітична нестабільність тощо, як правило, негативно впливають на фінансову безпеку об'єктів та суб'єктів на різних рівнях управління. Стрімка інформатизація та поява нових викликів через абсолютно нові проблеми, з якими може стикнутися будь-яка країна та підприємці (зокрема, як це відбулося внаслідок пандемії і локдауну) кардинально змінюють передумови забезпечення фінансової безпеки. Це актуалізує необхідність перманентного проведення досліджень аспектів визначення та встановлення взаємозв'язку між фінансовою безпекою країни і підприємств.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження. Теоретико-методологічні засади та науково-практичні аспекти фінансової безпеки у процесі розвитку країн, регіонів, галузей, підприємств були предметом досліджень багатьох як іноземних, так і вітчизняних науковців і практиків. Так, Н. Метеленко [1] згрупувала види діяльності підприємств, що впливають на ризик втрати фінансової безпеки. Г. Блакита, Т. Ганущак [2] систематизували загрози фінансовій безпеці підприємства і держави та визначили заходи, спрямовані на зміцнення цієї безпеки. С. Карагіанніс, В. Кведарас [3] обґрунтували неоднозначність взаємозв'язку між економічним зростанням і фінансовим розвитком держави в контексті підтримки її фінансової безпеки. Зауважимо, що проблематику фінансової безпеки на рівні країни / держави також вивчали В. Геєць [4], М. Єромошенко, К. Горячева [5], А. Мазаракі [6] та ін., а на рівні підприємств – І. Бланк [7], Т. Васильців [8], А. Єпіфанов [9] та ін. У частині розгляду питань оцінювання й аналізу фінансової стійкості підприємств, управління ризиками, що впливають на фінансові результати їх діяльності, зазначена проблематика була презентована і у наших попередніх дослідженнях [10-11 та ін.].

Проте, оскільки ситуація на ринку постійно змінюється, з'являються нові виклики, що стають на заваді фінансовій безпеці на різних рівнях управління, то і питання забезпечення такої безпеки потребують подальшого вивчення.

Беручи до уваги все це, **метою нашого дослідження** є експлікація взаємозв'язку між фінансовою безпекою країни та підприємства. Відповідно до мети поставлені такі завдання: 1) систематизувати дефініції поняття «фінансова безпека» на рівні країни та підприємства; 2) визначити основні ризики для забезпечення фінансової безпеки.

Матеріали та методи дослідження. Інформаційною базою нашого дослідження були дані Національного банку України (НБУ), Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, результати власних досліджень та досліджень інших як вітчизняних, так й іноземних науковців. У ході дослідження були застосовані методи порівняння, систематизації, індукції та дедукції, абстрактно-логічний, критичного аналізу, графічного моделювання.

Основні результати дослідження. Фінансова безпека, згідно зі слушною думкою різних науковців [5; 12; 13 та ін.] є системним поняттям, що може стосуватися як окремого громадянина, домашніх господарств, населення в цілому, підприємств (організацій) та підприємців, асоціацій, галузей (або секторів економіки) регіонального або національного господарського комплексу, країни (або держави) та різноманітних міждержавних утворень, світового співтовариства у цілому тощо. При цьому зрозуміло, що хоча фінансова безпека на різних рівнях управління та по відношенню до різних об'єктів чи суб'єктів управління має своє специфічне наповнення або відмітні характеристики, її, як показав проведений нами аналіз численних наукових публікацій [1-14 та ін.], достатньо часто і, на наш погляд, цілком обґрунтовано розглядають як складову економічної безпеки. Водночас наголосимо, що і до тепер є багато різних підходів до визначення суті фінансової безпеки як такої, про що, зокрема, свідчить проведена нами систематизація дефініцій поняття «фінансова безпека» на рівні країни та підприємства з окресленням у т.ч. й авторського бачення цих понять (табл. 1).

Таблиця 1.
Порівняння та систематизація дефініцій понять «фінансова безпека країни»
та «фінансова безпека підприємства» *

Автор(и) / джерело(а)	Дефініції понять	Відмітні харак-теристики
«Фінансова безпека країни (або держави)»		
<i>Комбінований підхід (або підхід варіативних позицій)</i>		
О. Барановський [12]	1) важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери країни, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів (з позицій складової економічної безпеки); 2) ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин (з позицій ієрархічності фінансових відносин); 3) стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання (з позицій механізмів регулювання та саморегулювання в економіці).	Складова економічної безпеки; ступінь захищеності фінансових інтересів; стан фінансових потоків в економіці країни
М. Єрмошенко [15]	1) захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання відповідних зобов'язань (з позицій ресурсно-функціонального підходу); 2) такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної й фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи й економічне зростання (зі статичних позицій); 3) створення таких умов функціонування фінансової системи, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання й, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами (з позицій нормативно-правового регламентування).	Фінансова захищеність; достатня для задоволення потреб та виконання зобов'язань за безпечення фінансовими ресурсами; умови, що унеможливають зловживання фінансовими ресурсами
О. Івашко [16]	1) захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин (з позицій ієрархічності фінансових відносин); 2) певний рівень незалежності, стабільності й стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізаційних факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці (з позицій рівня фінансової незалежності та стабільності); 3) здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи й стале економічне зростання (з позицій функціонального підходу).	Фінансова захищеність; незалежність і стійкість фінансової системи, її здатність забезпечити зростання
Авторське визначення (Г. П'ятницька, І. Федулова)	1) невід'ємна складова економічної безпеки країни (або держави), що характеризує такий стан фінансової системи країни, при якому формуються умови для забезпечення банківської, боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору, які необхідні для стабільного розвитку країни навіть в умовах фінансових криз (з позицій складової економічної безпеки); 2) захищеність фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин як всередині країни, так і на міжнародній арені (з позицій ієрархічності та неоднорідності фінансових відносин); 3) визначений (або цільовий) рівень фінансової стабільності, за наявності якого країна може забезпечити результативне виконання всіх стратегічно важливих завдань у межах реалізації своїх оперативних, тактичних і стратегічних планів соціально-економічного розвитку (з позицій цільового підходу); 4) здатність підтримувати в країні такий стан роботи фінансової системи та	Складова економічної безпеки; фінансова захищеність і стабільність, що забезпечує виконання стратегічно важливих завдань; здатність до надання задовільної

	забезпечення фінансовими ресурсами, що навіть за умови високої ймовірності та рівня фінансових ризиків не виникає реальних загроз для подальшого розвитку країни та соціально-економічної стабільності в ній (з позицій здатностей до задовільної фінансової підтримки та забезпечення).	для розвитку фінансової підтримки
Цільовий підхід		
С. Кульпінський [17]	цілеспрямований комплекс заходів фіскальної та монетарної політики країни (держави) для досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату	Цільові заходи для фінансової стабільності й інвестиційної привабливості
Функціональний підхід з акцентуванням уваги на стані фінансової системи та / або її складових		
В. Геєць та ін. [4]; В. Шлемко, І. Білько [18]	стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем країни, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та її зростання	Стан фінансової системи та / або її складових, що забезпечує ефективне функціонування національної економіки навіть в умовах фінансових шоків та дисбалансів
А. Семенов та ін. [13]	невід’ємний складник економічної безпеки та запорука національної безпеки держави, що виражена у певному стані фінансових потоків у межах фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетноподаткової, розрахункової, інвестиційної та фондових систем країни, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість, ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання у цілому	
Мінекономрозвитку України [19]	стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни	
«Фінансова безпека підприємства»		
Підхід з позицій фінансового стану підприємства (або статичний підхід)		
І. Бланк [7]	кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному й перспективному періоді	Рівень фінансового стану, що забезпечує захищеність
Л. Перекрестова, Р. Папехін [20]	певний стан фінансової стабільності, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії, що характеризується його можливістю протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам	Стан фінансової стабільності для реалізації стратегії
С. Мішина, О. Мішин [21]	стан фінансової захищеності та забезпеченості бізнес-процесів, що сприяє запобіганню або попередженню внутрішніх та зовнішніх фінансових загроз та дозволяє забезпечити стабільне функціонування та розширене відтворення з мінімальними фінансовими втратами для підприємства	Стан фінансової захищеності і забезпеченості бізнес-процесів
Є. Картузов [22]	такий фінансовий стан підприємства, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи	Фінансовий стан підприємства з специфічними характеристиками, що сприяє забезпеченню захищеності його інтересів
Н. Бондарчук та ін. [23]	такий фінансово-економічний стан підприємства, який сприяє забезпеченню захищеності його фінансово-економічних інтересів від негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища і створенню необхідних фінансово-економічних умов для безперервної успішної діяльності та сталого розвитку підприємства	

<i>Підхід з позицій фінансових обмежень (або умов)</i>		
Н. Руцишин та ін. [24]; О. Орлик [25]	гранична умова фінансової стабільності або граничний стан фінансової стійкості, яку має забезпечувати підприємство для реалізації своєї стратегії, протистоючи внутрішнім і зовнішнім загрозам	Умова фінансової стабільності
<i>Підхід з позицій динамічних здатностей підприємства</i>		
Ю. Лаврова [26]	здатність підприємства самостійно розробляти та впроваджувати фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії у невизначеному та конкурентному середовищі.	Здатність розробляти та впроваджувати фінансову стратегію
Авторське визначення (Г. П'ятницька, І. Федулова)	здатність до створення та підтримки на підприємстві таких фінансових умов, в яких вплив на підприємство як зовнішніх факторів, так і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що є негативними з точки зору фінансового забезпечення діяльності, розвитку підприємства та дозволяє сформувати його стійкий фінансовий стан, який необхідний для досягнення поставлених цілей.	Здатність до створення та підтримки певних фінансових умов

*Примітка. * Розроблено авторами*

Усі підходи до визначення суті фінансової безпеки на рівні країни, згідно з даними табл. 1, можна умовно систематизувати, поділивши дефініції на три групи: таку, де фінансова безпека розглядається з варіативних позицій, тобто застосовано комбінований підхід до розкриття змістового наповнення поняття; а також такі, де застосовано цільовий підхід або функціональний з акцентуванням уваги на стані фінансової системи країни та / або її складових, що дозволяють їй виконувати функції щодо ефективного функціонування національної економіки та забезпечення її стійкості навіть в умовах фінансових шоків і дисбалансів. Незважаючи на те, що автори є прибічниками комбінованого підходу до розкриття суті фінансової безпеки країни (або держави), а також беручи до уваги наявність прогалин у чинному українському законодавстві та дискусійні питання щодо правового забезпечення фінансової безпеки країни, цілком виваженою та достатньо чіткою вважаємо дефініцію цього поняття у наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [19]. Водночас спірним з нашої точки зору є цільовий підхід, де фінансову безпеку країни розглядають як цілеспрямований комплекс заходів фінансової та монетарної політики країни, оскільки це скоріше відтворює сукупність дій, спрямованих на досягнення фінансової безпеки, ніж визначає саму специфіку цієї безпеки.

На відміну від країни, фінансова безпека підприємства досить часто характеризується або з позицій фінансового стану, або з позицій динамічної здатності підприємства, що пов'язують з реалізацією фінансової стратегії або створенням й імплементацією певних фінансових умов тощо. Віддаючи належне так званому статичному підходу та усвідомлюючи необхідність проведення моніторингу фінансового стану підприємства для визначення рівня його фінансової безпеки, вважаємо, що у даному підході не знайшло відображення те, що внаслідок постійних трансформацій зовнішніх факторів та внутрішніх чинників фінансові умови для забезпечення фінансової безпеки підприємства можуть змінюватися. Майже такий же недолік є й у дефініції, де фінансова безпека отожднюється з граничною умовою фінансової стабільності, оскільки граничні обмеження зі зростанням зовнішньої нестабільності та різними етапами життєвого циклу підприємства можуть змінюватися. Саме тому найбільш слушним вважаємо визначення фінансової безпеки підприємства як його специфічної динамічної здатності до створення та підтримки на підприємстві таких фінансових умов, в яких вплив на підприємство як зовнішніх факторів, так і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що є негативними з точки зору фінансового забезпечення діяльності та / або розвитку підприємства і його фінансового стану.

Незважаючи на наявність відмінностей у підходах до визначення фінансової безпеки на рівні країни та підприємства, як свідчить експлікація взаємозв'язків між ними (рис. 1), на практиці фінансова безпека країни практично завжди створює передумови для забезпечення фінансової безпеки підприємств(а), що розміщені(о) та працюють(є) на території цієї країни. Зауважимо також, що фінансова безпека підприємств з зовнішньоекономічною діяльністю може залежати від фінансової безпеки не однієї, а декількох (іноді навіть багатьох) країн. І навпаки, фінансова безпека якомога більшої кількості підприємств в країні створює підґрунтя для стійкості фінансової системи країни, а отже є важливим елементом у процесі забезпечення її фінансової безпеки.

Варто наголосити, що з нашої точки зору показники, які характеризують фінансову безпеку підприємств у своїй сукупності, є такими, що доцільно включати до переліку показників фінансової безпеки країни за умови її комплексного оцінювання та аналізу. Водночас, управляючи підприємствами (особливо під час розробки стратегій розвитку та конкуренції підприємств, тобто у процесі стратегічного управління ними) та відстежуючи вплив

зовнішніх факторів на їх діяльність, варто брати до уваги і динаміку інтегрального показника економічної безпеки, акцентуючи увагу на такому його субіндексі, як фінансова безпека.

В Україні, протягом 2008–2018 рр. найгірші значення показників фінансової безпеки були у 2014–2015 рр. (табл. 2), що, передусім, було спричинено геополітичною нестабільністю через незаконну анексію Криму та загострення військового конфлікту на сході країни. Moody's Investors Service у березні 2015 р. понизила кредитний рейтинг України з «Саа3» до «Са» [27] – другого мінімально допустимого рівня, визначивши, що ймовірність дефолту в країні на той час практично становила 100 %. І лише після домовленості про реструктуризацію зовнішнього боргу та націоналізацію Приватбанку показник фінансової безпеки України й інтегральний показник її економічної безпеки покращились, про що свідчать дані у 2016–2018 рр. (див. табл. 2).

Рис. 1. Взаємозв'язок між фінансовою безпекою країни та підприємств(а) у контексті забезпечення економічної безпеки країни **

Примітки: * Основні складники економічної безпеки, що оцінюються при визначенні її рівня в Україні.

** Розроблено авторами

Своєрідним відображенням безпеки фінансової системи країни як сукупності видів фінансових відносин є й індекс фінансового стресу в країні, динаміку змін якого варто відстежувати, намагаючись прогнозувати фінансові перспективи розвитку як країни, так і підприємств. Так, наприклад, Україна протягом останніх дванадцяти років не один раз перебувала у стані достатньо гострого фінансового стресу (рис. 2), що безумовно негативно впливало на фінансову стійкість та фінансове забезпечення у процесі ведення господарської діяльності багатьох українських підприємств. За станом на червень 2020 р. крайній негативний сплеск, згідно з рис. 2, був пов'язаний з початком карантину через COVID-19, але зважаючи на ситуацію зі зміною керівництва Національного банку України у липні

2020 р., він у цьому році явно буде не останній. У зв'язку з цим українським підприємцям варто очікувати нові загрози для фінансової безпеки своїх підприємств у поточному році та намагатися оперативним розробляти заходи, спрямовані на мінімізацію ймовірних втрат від них.

Таблиця 2.
Динаміка інтегрального показника економічної безпеки України та його фінансової складової впродовж 2008–2018 рр., % *

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Інтегральний показник економічної безпеки, у т.ч.:	48	46	47	50	47	48	45	44	48	48	50
фінансової безпеки	51	42	44	47	46	50	38	36	40	42	46

Джерело: Дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, що надані згідно з запитами на публічну інформацію у 2019 та 2020 рр. [28; 29]

Рис. 2. Динаміка індексу фінансового стресу України впродовж червня 2008 – червня 2020 рр. *
Джерело: НБУ [30, с. 7]

З'ясувавши у чому полягає сутність та який взаємозв'язок між фінансовою безпекою країни та підприємств(а), визначимо ймовірні ризики, що можуть стати на заваді забезпеченню цієї безпеки. Наші дослідження результатів управління діяльністю українських підприємств [31-33 та ін.] свідчать, що за умови прояву одного чи низки ризиків підприємство цілком імовірно за певних несприятливих обставин потрапляє у небезпечний фінансовий стан та нездатне реалізувати не тільки стратегію інноваційного розвитку, але й таку, що не пов'язана з інноваційними змінами. До таких ризиків, з нашої точки зору, варто відносити:

1. Ризик порушення фінансової стійкості, що виникає внаслідок, передусім, нерациональної структури капіталу. Це може призвести до фінансової кризи, а в гіршому випадку – до банкрутства підприємства.
2. Ризик неплатоспроможності, що виникає внаслідок нестачі обсягу ліквідних активів і тиску з боку постачальників або споживачів шляхом нав'язування неприйнятних умов оплати товарів або послуг. Це, в свою чергу, може призвести до збільшення кредиторської і зменшення дебіторської заборгованості і стати причиною втрати фінансової стійкості у певні періоди ведення господарської діяльності.
3. Інфляційний ризик, що пов'язаний зі зростанням рівня інфляції та розглядають як зовнішній. Підприємство на нього немає впливу, але потребує прогнозування всіх обставин його можливої реалізації: від зменшення реальної вартості грошових активів до знецінення доходів і прибутків підприємства і т.п.
4. Процентний ризик спричинений зміною процентної ставки (кредитної та депозитної) на фінансовому ринку, що може призвести до збільшення виплат за кредитом та зменшення доходів від депозитів за їх наявності.
5. Інвестиційний ризик, що пов'язують з невдалим вибором фінансових інструментів для інвестування або фінансовими ускладненнями або банкрутством компанії, в яку були вкладені інвестиції. Це може призвести до втрати вкладеного капіталу або зменшення очікуваного доходу.
6. Валютний ризик, що виникає внаслідок короткострокових або довгострокових коливань валютного курсу. Цей ризик призводить до зменшення натуральної вартості валюти у зв'язку зі зростанням інфляції в країні

або до виникнення непередбачуваних фінансових витрат у експортерів або імпортерів, зважаючи на те, в який бік здійснюється коливання або зменшення прибутку від поточних операцій і втрати певного ринкового сегменту або конкурентоздатності підприємства.

7. Ризик втраченої вигоди спричинений нездійсненням певних заходів, здійсненням помилкових заходів або несвоєчасним прийняттям управлінських рішень. Цей ризик призводить до виникнення непрямих збитків або зменшення очікуваного прибутку.

8. Ризик шахрайства, який може виникнути внаслідок недобросовісної роботи фінансових партнерів або працівників підприємства і негативно вплинути на його стабільність і життєздатність.

Коли підприємство здійснює зовнішньоекономічну діяльність, то для його фінансової безпеки не менш значущими є так звані ризики країн (або країнові ризики). Ці ризики, як правило, поділяють на макроекономічні та політичні. Перші пов'язані з нестійкістю макроекономічних параметрів країни, а другі – з наслідками, що «...виникають в результаті майбутніх змін політики тієї чи іншої країни, невизначеності і нестабільності урядового курсу по відношенню до бізнесу або інвесторів» [34, с. 79]. Зауважимо, що суто економічну складову країнового ризику часто поділяють залежно від рівня впливу. Так, на рівні держави визначають так званий суверенний ризик – ризик неплатоспроможності, що асоціюється з наданням позик іноземним урядам [35]; а на рівні компаній та підприємств – трансфертний ризик, тобто ризик того, що при проведенні економічної політики окрема країна може накласти обмеження на переведення капіталу, дивідендів і відсотків іноземним кредиторам і інвесторам [36].

Прояв політичних ризиків, як свідчить міжнародний досвід, здатен кардинально змінити економічну ситуацію в країні та загрожувати не тільки її фінансовій безпеці, але й навіть існуванню самої країни на мапі світу. Політична нестабільність, що на практиці прямо впливає на фінансову безпеку та може посилювати фінансові ризики, є одним з ключових чинників при визначенні країнових ризиків за різними методиками. Це стосується не тільки вже вищезгаданого кредитного рейтингу Moody's Investors Service, а й інших (зокрема, кредитного рейтингу AM Best).

У серпні 2019 р. Україна, за даними Credit Rating Test (CRT) від AM Best Rating Services [37], мала дуже високий ризик фінансової системи і належала до групи країн, що мають непередбачуване і непрозоре політичне, правове та бізнес середовище з обмеженим ринком капіталу (табл. 3).

Таблиця 3.

Групування країн за ризиковістю з визначенням рівнів економічного, політичного ризиків і ризику фінансової системи України на основі індексу CRT за станом на 22 серпня 2019 р. *

Індекс CRT	Групи країн і територій за індексом CRT / складові країнового ризику	Рівень ризику
CRT1	Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Гернсі, Гібралтар, Данія, Джерсі, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Острів Мен, Сінгапур, США, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція	дуже низький
CRT2	Бермуди, Британські Віргінські острови, Гонконг, Ірландія, Іспанія, Італія, Кайманові острови, Ліхтенштейн, Макао, Нова Зеландія, Південна Корея, Польща, Словенія, Тайвань, Чеська Республіка, Чилі, Японія	низький
CRT3	Ангілья, Ісландія, Мексика, Сент-Кітс і Невіс, Багами, Ізраїль, Перу, Сент-Люсія, Китай, Кувейт, Португалія, Сент-Маартен, Острови Кука, Малайзія, Катар, Тайланд, Кюрасао, Мальта, Румунія, Теркс і Кайкос, Кіпр, Маврикій, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Угорщина	середній
CRT4	Азербайджан, Албанія, Антигуа та Барбуда, Барбадос, Бахрейн, Беліз, Болгарія, Ботсвана, Бразилія, Бруней Даруссалам, В'єтнам, Гватемала, Греція, Домініканська Республіка, Індія, Індонезія, Йорданія, Казахстан, Колумбія, Коста-Ріка, Марокко, Намібія, Оман, Панама, Парагвай, Південна Африка, Північна Македонія, Росія, Сальвадор, Сербія, Тринідад і Тобаго, Туніс, Турція, Уругвай, Філіппіни, Хорватія, Шрі-Ланка, Ямайка	високий
CRT5	Алжир, Аргентина, Бангладеш, Білорусь, Болівія, Боснія і Герцеговина, Бутан, Венесуела, Габон, Гана, Гондурас, Еквадор, Ефіопія, Єгипет, Камбоджа, Камерун, Кенія, Кот-д'Івуар, Лаос, Ліван, Лівія, Мікронезія, Мозамбік, Монголія, М'янма, Непал, Нігерія, Нікарагуа, Пакістан, Папуа Нова Гвінея, Сурінам, Сьєрра-Леоне, Танзанія, Того, Узбекистан, Україна	дуже високий
—	У т.ч. складові країнового ризику України:	
	економічний ризик	високий
	політичний ризик	високий
	ризик фінансової системи	дуже високий

Джерело: Складено авторами на основі даних AM Best Rating Services [37]

У контексті забезпечення поточної фінансової стабільності країни з урахуванням умов запозичень на внутрішньому та зовнішніх ринках цілком слушно вважаємо думку В.Гаркавенко [38, с.100-101] про необхідність ідентифікації та оцінювання таких груп ризиків, як: 1) валютні, що, зокрема, можна відстежувати за показниками рівня відкритості економіки, відношення валового зовнішнього боргу до ВВП, відношення сальдо поточного рахунку платіжного балансу до ВВП та ін.; 2) недотримання (або скорочення) державних доходів, які на практиці можуть бути спричинені тінізацією економіки, погіршенням фінансового стану підприємств реального сектору економіки, податковою лібералізацією і т.п.; 3) непередбаченого зростання витрат, що, як правило, проявляються внаслідок слабкої фінансової дисципліни, економічно необґрунтованого збільшення соціальних витрат тощо.

Наголосимо, що у наш час багато країн (і Україна тут не виключення) стикається з загрозами й інформаційно-технічного характеру, які можуть завадити створенню належних умов для забезпечення фінансової безпеки. Все частіше це пов'язано з кібер-злочинністю та кібер-тероризмом у фінансовій сфері та проявом кібер-ризиків. Згідно зі звітом Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) та компанії McAfee [39], у наш час кіберзлочинність коштує в світі майже 600 млрд. доларів США, або 0,8 % світового ВВП. Лише атака вірусів WannaCry і Petya у 2017 р. зачепила 150 країн і завдала збитків більш ніж на 12 млрд. доларів США [40]. Спираючись на результати досліджень деяких науковців [41 та ін.], констатуємо, що нині кібер-ризики умовно можна поділити на п'ять основних груп, чотири з яких прямо стосуються фінансових втрат, а саме кібер-ризики фінансових втрат: 1) через порушення роботи комп'ютерних систем; 2) через викрадення та розголошення персональних даних та інформації; 3) від кібер-шантажу або вірусного блокування комп'ютерних систем; 4) від фішингових атак.

Отже, забезпечення фінансової безпеки як на рівні окремого підприємства, так і окремо взятої країни – далеко непросте завдання, що вимагає суттєвих зусиль від тих, на кого покладено його вирішення. У кожному конкретному випадку забезпечення фінансової безпеки потребуватиме прийняття своїх унікальних рішень, зважаючи на вихідні дані щодо стану фінансової системи підприємства / країни та фактори, що впливають на її функціонування та розвиток.

Висновки. Підводячи підсумок, варто зазначити, що науковці та практики сьогодні використовують декілька підходів до визначення суті фінансової безпеки. На рівні країни їх було систематизовано на: комбінований; цільовий та функціональний підходи; а на рівні підприємства – на підходи з позицій: фінансового стану підприємства; фінансових обмежень; динамічних здатностей підприємства. Спираючись на авторське бачення суті вищезазначених понять та проведену експлікацію взаємозв'язків між фінансовою безпекою країни та підприємств(а), були ідентифіковані основні ризики, що можуть завадити належному забезпеченню фінансової безпеки. Обґрунтовано, що до ризиків забезпечення фінансової безпеки підприємства варто відносити такі ризики, як: зменшення фінансової стійкості; неплатіжеспроможності; втраченої вигоди, а також інфляційний, процентний, інвестиційний, валютний ризики та ризик шахрайства. Водночас для комплексного вивчення фінансової безпеки країни часто досліджують зміни країнового ризику, звертаючи особливу увагу на такі його складові, як політичний ризик та ризик фінансової системи країни.

Забезпечення фінансової безпеки у межах реалізації стратегії розвитку України, з нашої точки зору, необхідно здійснювати шляхом налагодження сучасних дієвих форм взаємодії різних владних структур й інституцій у питаннях організації перманентного фінансового моніторингу та створення і підтримки умов для забезпечення фінансової безпеки країни, у т.ч. українських підприємств, без належної фінансової безпеки яких просто неможливо сподіватися на стійке загальнонаціональне економічне зростання. Варто чітко на всіх рівнях управління відстоювати фінансові інтереси країни, не дозволяючи впливати на внутрішньодержавні процеси капіталам з країн, що реалізують недружню до України політику у будь-яких формах та проявах. Суттєва увага повинна приділятися і кібер-ризикам, що призводять до фінансових втрат.

Вважаємо, що результати цього дослідження в подальшому можуть бути використані для удосконалення процесу управління фінансовою безпекою як на рівні окремого підприємства, так і на рівні країни.

Список використаних джерел.

1. Metelenko N. Identification of risks of loss of financial security at Ukrainian industry enterprises / N. Metelenko // Соціально-економічні проблеми і держава: [Електронний ресурс]. – 2019. – Вип. 2(21). – С. 97-111. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19mngppu.pdf>. (дата звернення: 10.07.2020).
2. Blakytta G. Enterprise financial security as a component of the economic security of the state / G. Blakytta, T. Ganushchak // Investment Management and Financial Innovations. – 2018. – Vol. 15, Issue 2. – P. 248-256.
3. Karagiannis S. Financial development and economic growth. A European perspective / S. Karagiannis, V. Kvedaras. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. – 65 p.
4. Геєць В.М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова та ін.; за ред. Гейця В.М. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

5. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева. – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.
6. Мазаракі А.А. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / А.А. Мазаракі [та ін.]; за заг. ред. д.е.н., проф. А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2010. – 717 с.
7. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
8. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
9. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
10. П'ятницька Г.Т. Фінансова стійкість як базис для визначення стратегічного вектору інноваційного розвитку підприємства / Г.Т. П'ятницька, В.С. Найдюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 4. – С. 7-16.
11. Fedulova I.V. The balanced indicators system in the risk management / I.V. Fedulova // Herald of KNUTE. – 2018. – № 6. – Р. 67-78.
12. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О.І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.
13. Семенов А.Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави / А.Ю. Семенов, А.В. Хомутенко, В.Ю. Барвінок // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2018. – Вип. 29, Ч. 2. – С. 117-120.
14. Кубах Т.Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави / Т.Г. Кубах // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 2(23). – С. 46-50.
15. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
16. Івашко О. Фінансова безпека України в умовах кризових явищ в економіці / О. Івашко // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 2. – С. 61-66.
17. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34-38.
18. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
19. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 05.07.2020).
20. Перекрестова Л.В. Внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности предприятия / Л.В. Перекрестова, Р.С. Папехин // Финансы и кредит. – 2009. – №16. – С. 68-75.
21. Мишина С.В. Система экспресс-мониторинга финансовой безопасности предприятия / С.В. Мишина, А.Ю. Мишин // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1(163). – С. 162-172.
22. Картузов Є.П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8(134). – С. 172-181.
23. Бондарчук Н.В. Сутність фінансово-економічної безпеки підприємства та необхідність її забезпечення / Н.В. Бондарчук, М. Гуменчук // Ефективна економіка – 2016. – № 11: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5409> (дата звернення: 05.07.2020).
24. Rushchyshyn N. Formation of financial security of the enterprise based on strategic planning / N. Rushchyshyn, U. Nikonenko, Z. Kostak // Baltic Journal of Economic Studies. – 2017. – Vol. 3, No. 4. – Р. 231-237.
25. Орлик О.В. Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства та його основні складові / О.В. Орлик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – Вип. 2. – С. 222-232.
26. Лаврова Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю.В. Лаврова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 127-130.
27. Кредитні рейтинги // Офіційний сайт Міністерства фінансів України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/kreditnij-rejting-potochni-rejtingi-zagalna-informacija-istorichni-zmini> (дата звернення: 05.07.2020).
28. Рівень економічної безпеки: Запит до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 19.04.2019: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien_ekonomichnoyi_biezpieki (дата звернення: 05.07.2020).
29. Рівень економічної безпеки інтегральний та за окремими складовими: електронний лист-відповідь на запит про доступ до публічної інформації від 8.07.2020 до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: вихідний номер 3032-06/43477-09 від 14.07.2020 (дата звернення: 15.07.2020).
30. Звіт про фінансову стабільність. – Червень, 2020. – К.: Національний банк України, 2020. – 51 с.
31. П'ятницька Г.Т. Управління підприємством в епоху глобалізму: монографія / Г.Т. П'ятницька. – К.: «Логос», 2006. – 568 с.

32. Федулова І.В. Стратегія ризик-менеджменту / І.В. Федулова // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2019. – Вип. 1, № 1. – С. 65-74.
33. Fedulova I. Small business in Ukraine: peculiarities and problems of development in the conditions of the fourth industrial revolution / I. Fedulova, G. Piatnytska, L. Lukashova // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2018. – № 3. – С. 216-228.
34. Дьоміна В.М. Ризики країн для підприємств Миколаївської області при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності / В.М. Дьоміна, О.В. Огієнко, В.І. Крамаренко // Науковий вісник МДУ імені О. Сухомлинського. – 2014. – Вип. 5.2(101): Економічні науки. – С. 79-83.
35. Leavy B. Assessing Country Risk for Foreign Investment Decisions / B. Leavy // Long Range Plannig. – 1984. – Vol. 17, Issue 3. – P. 141-150.
36. Krayenbuehl T.E. Country Risk: Assessment and Monitoring / T.E. Krayenbuehl. – Lexington Books, 1985. – 180 p.
37. Country Risk Information // Офіційний сайт AM Best Rating Services: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.ambest.com/ratings/cr/crisk.aspx> (дата звернення: 10.07.2020).
38. Ризики і загрози фінансовій безпеці сектору державних фінансів та шляхи їх подолання / О.С. Білоусова, В.І. Гаркавенко, А.І. Даниленко та ін. – К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. – 308 с.
39. The Economic Impact of Cybercrime – No Slowing Down: Executive Summary. – Santa Clara: McAfee, LLC., 2018. – 4 p.
40. Харламов П. Пігулка від хакерів: як бізнес захищає себе від кібератак і чому страхування кібер-ризиків стане одним із найзатребуваніших інструментів цифрової безпеки / П. Харламов. – 25.01.2019: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20192978-pigulka-vid-hakeriv-yak-biznes-zahishchae-sebe-vid-kiberatak> (дата звернення: 10.07.2020).
41. Віннікова І.І. Кібер-ризики як один із видів сучасних ризиків у діяльності малого та середнього бізнесу та управління ними / І.І. Віннікова, С.В. Марчук // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2018. – Вип. 5(16). – С. 110-114.

References.

1. Metelenko, N. (2019), “Identification of risks of loss of financial security at Ukrainian industry enterprises”, *Socio-Economic Problems and the State*, [Online], vol. 2(21), pp. 97–111, available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19mngppu.pdf>, (Accessed 10 July 2020).
2. Blakyta, G. and Ganushchak, T. (2018), “Enterprise financial security as a component of the economic security of the state”, *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 15, issue 2, pp. 248–256.
3. Karagiannis, S. and Kvedaras, V. (2016), *Financial development and economic growth. A European perspective*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
4. Heiets, V.M. Kyzym, M.O. Klebanova, T.S. and other (2006), *Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo: monohrafiia* [Modeling of economic safety: state, region, enterprise: monograph], VD «INZhEK», Kharkiv, Ukraine.
5. Yermoshenko, M.M. and Horiacheva, K.S. (2010), *Finansova skladova ekonomichnoi bezpeky: derzhava i pidpriemstvo: nauk. monohrafiia* [The financial component of economic safety: a state and an enterprise: scientific monograph], Natsional'na akademiia upravlinnia, Kyiv, Ukraine.
6. Mazaraki, A.A. and other (2010), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv: monohrafiia* [Economic safety of Ukraine in the conditions of globalization challenges: monograph], Kyivs'kyj natsional'nyj torhovel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.
7. Blank, I.A. (2004), *Upravlenie finansovoy bezopasnost'ju predpriyatija*. [Enterprise financial safety management], Jel'ga, Nika-Centr, Kiev, Ukraina.
8. Vasylytsiv, T.H. (2008), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnennia: monohrafiia* [Economic safety of an enterprise of the Ukraine: strategy and mechanism of strengthening: monograph], Aral, L'viv, Ukraine.
9. Yepifanov, A.O. Plastun, O.L. and Dombrovskiy, V.S. (2009), *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivsk'kykh ustanov: monohrafiia* [Financial safety of enterprises and banking institutions: monograph], DVNZ «UABS NBU», Sumy, Ukraine.
10. Piatnytska, G.T. and Najdiuk, V.S. (2018), “Financial stability as a basis for defining the strategic vector of the enterprise innovative development”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 4, pp. 7–16.
11. Fedulova, I.V. (2018), “The balanced indicators system in the risk management”, *Herald of KNUTE*, vol. 6, pp. 67-78.
12. Baranovskiy, O.I. (2004), *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia): monohrafiia* [Financial safety in Ukraine (evaluation methodology and support mechanisms): monograph], Kyivs'kyj natsional'nyj torhovel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.

13. Semenoh, A.Yu. Khomutenko, A.V. and Barvinok, V.Yu. (2018), "The essence and value of state financial safety", *Naukovy visnyk Khersonas'koho derzhavnoho universytetu, Serii «Ekonomichni nauky»*, vol. 29, ch. 2, pp. 117–120.
14. Kubakh, T.H. (2007), "The essence of financial safety as a component of the state economic safety", *Visnyk Ukrain'skoi akademii bankiv'skoi spravy*, vol. 2(23), pp. 46–50.
15. Yermoshenko, M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial safety of the state: national interests, real threats, provision strategy], Kyiv'skij natsional'nyj torhovel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.
16. Ivashko, O. (2015), "Financial safety of Ukraine in the conditions of the crisis phenomena in economy", *Ekonomichnyj chasopys Skhidnoievropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, vol. 2, pp. 61–66.
17. Kul'pins'kyj, S. (2000), "The role of financial safety of Ukraine in deepening integration relations with European countries", *Finansova konsul'tatsiia*, vol. 5, pp. 34–38.
18. Shlemko, V.T. and Bin'ko, I.F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist' i napriamky zabezpechennia: monohrafiia* [Economic safety of Ukraine: essence and directions of maintenance: monograph], NISD, Kyiv, Ukraine.
19. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "The Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine "On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic safety of Ukraine"", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>, (Accessed 5 July 2020).
20. Perekrystova, L.V. and Papehin, R.S. (2009), "External and internal threats to the enterprise financial safety", *Finansy i kredit*, vol. 16, pp. 68–75.
21. Mishina, S.V. and Mishin, A.Ju. (2015), "The system of express monitoring for enterprise financial security", *Actual Problems of Economics*, vol. 1(163), pp. 162–172.
22. Kartuzov, Ye.P. (2012), "Determining the financial security of the enterprise: notion, contents, value and functional aspects", *Actual Problems of Economics*, vol. 8(134), pp. 172–181.
23. Bondarchuk, N.V. and Gumenchuk, M. (2016), "The essence of the financial-economic security of the enterprise and the need to provide it", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5409>, (Accessed 5 July 2020).
24. Rushchyshyn, N. Nikonenko, U. and Kostak, Z. (2017), "Formation of financial security of the enterprise based on strategic planning", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, no. 4, pp. 231–237.
25. Orlyk, O.V. (2015), "The mechanism of financial and economic security management of an enterprise and its main components", *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*, vol. 2, pp. 222–232.
26. Lavrova, Yu.V. (2010), "The mechanism of providing the financial safety of the enterprise", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 29, pp. 127–130.
27. The official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2020), "Credit ratings", available at: <https://mof.gov.ua/uk/kreditnij-rejting-potochni-rejtingi-zagalna-informacija-istorichni-zmini>, (Accessed 5 July 2020).
28. Request to the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2019), "The level of economic safety", available at: https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien_iekonomichnoyi_biezpieki, (Accessed 5 July 2020).
29. E-mail reply to the request for access to public information to the Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2020), "The level of integral economic safety and by separate constituents", available at the author's personal email: outgoing letter from the Ministry: 3032-06/43477-09 dated 14.07.2020, (Accessed 15 July 2020).
30. The National Bank of Ukraine (2020), *Zvit pro finansovu stabil'nist'. Cherven', 2020* [Financial Stability Report. June, 2020], Natsional'nyj bank Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
31. Piatnytska, G.T. (2006), *Upravlinnia pidpriemstvom v epokhu hlobalizmu: monohrafiia*. [Enterprise management in the era of globalism: a monograph], «Lohos», Kiev, Ukraina.
32. Fedulova, I.V. (2019), "Risk management strategy", *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 1, № 1, pp. 65–74.
33. Fedulova, I. Piatnytska, G. and Lukashova, L. (2018), "Small business in Ukraine: peculiarities and problems of development in the conditions of the fourth industrial revolution", *Marketing and Management of Innovations*, vol. 3, pp. 216–228.
34. Dyomina, V.M. Ohienko, O.V. and Kramarenko, V.I. (2014), "Countries risks for the Mykolaiv region enterprises at international trade", *Naukovy visnyk MDU imeni O. Sukhomlyns'koho*, vol. 5.2(101): Economic sciences, pp. 79–83.
35. Leavy, B. (1984), "Assessing Country Risk for Foreign Investment Decisions", *Long Range Plannig*, vol. 17, issue 3, pp. 141–150.
36. Krayenbuehl, T.E. (1985), *Country Risk: Assessment and Monitoring*, Lexington Books, USA.
37. The official site of the AM Best Rating Services (2020), "Country Risk Information", available at: <http://www3.ambest.com/ratings/cr/crisk.aspx>, (Accessed 10 July 2020).

38. Bilousova, O.S. Harkavenko, V.I. Danylenko, A.I. and other (2013), *Ryzyky i zahrozy finansovij bezpetsi sektoru derzhavnykh finansiv ta shliakhy ikh podolannia*. [Risks and threats to financial safety of the public finance sector and ways to overcome them], DNNU «Akad. fin. upravlinnia», Kiev, Ukraina.
39. McAfee, LLC. (2018), *The Economic Impact of Cybercrime – No Slowing Down: Executive Summary*, McAfee, LLC., Santa Clara, USA.
40. Kharlamov, P. (2019), “Pihulka vid khakeriv: iak biznes zakhyschaie sebe vid kiberatak i chomu strakhuvannia kiber-ryzykiv stane odnym iz najzatrebuvanishykh instrumentiv tsyfrovoi bezpeky”, available at: <https://mind.ua/publications/20192978-pigulka-vid-hakeriv-yak-biznes-zahishchae-sebe-vid-kiberatak>, (Accessed 10 July 2020).
41. Vinnikova, I.I. and Marchuk, S.V. (2018), “Ciber risks as one of the modern risks of small and medium business and their management”, *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 5(16), pp. 110–114.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2020 р.